

SUG'URTA KOMPANIYALARINING MOLIVIY XAVFSIZLIGINING USLUBIY JIHATLARI

Nosirov Jasur Tursunpulotovich

PhD, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyor univesiteti mustaqil izlanuvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18479966>

Bozor iqtisodiyoti sharoitida sug'urta tizimi moliya bozorining muhim tarkibiy qismi sifatida iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, xo'jalik yurituvchi subyektlar hamda aholi manfaatlarini himoya qilish, risklarni qayta taqsimlash va investitsion resurslarni shakllantirish vazifalarini bajaradi. Ayniqsa, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, tadbirkorlik subyektlari faoliyatini kengaytirish va moliyaviy risklarning murakkablashuvi sug'urta kompaniyalarining ishonchli va barqaror faoliyat yuritishini talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, sug'urta kompaniyalarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlash masalasi nafaqat alohida korxona darajasida, balki butun moliya tizimi barqarorligi uchun ham strategik ahamiyat kasb etadi.

Moliyaviy xavfsizlik tushunchasi odatda subyektning o'z majburiyatlarini to'liq va o'z vaqtida bajarish, moliyaviy barqarorlikni saqlash hamda ichki va tashqi tahdidlarga qarshi samarali himoyalanganlik holatini ifodalaydi. Sug'urta kompaniyalari uchun moliyaviy xavfsizlik sug'urta to'lovlari bo'yicha majburiyatlarni uzluksiz bajarish, to'lovga qobiliyatlilikni saqlash, yetarli zaxira fondlarini shakllantirish, investitsiya portfelini oqilona boshqarish va risklarni diversifikatsiya qilish bilan tavsiflanadi. Demak, sug'urta kompaniyasining moliyaviy xavfsizligi ko'p omilli, murakkab tizim bo'lib, uni baholash va boshqarishning uslubiy asoslarini ishlab chiqish zarur.

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy xavfsizligiga ta'sir qiluvchi omillarni ichki va tashqi omillarga ajratish maqsadga muvofiqdir. Ichki omillarga kapitalning yetarliligi, likvidlik darajasi, sug'urta zaxiralarining shakllanish sifati, risk-menejment tizimi, investitsion siyosat, xarajatlar tarkibi, boshqaruv samaradorligi kiradi. Tashqi omillar esa makroiqtisodiy beqarorlik, inflyatsiya darajasi, moliya bozoridagi tebranishlar, qonunchilikdagi o'zgarishlar, raqobat muhitining kuchayishi hamda kutilmagan ofatlar yoki tizimli risklar bilan bog'liqdir. Uslubiy jihatdan moliyaviy xavfsizlikni baholashda ushbu omillarning kompleks tahlili talab etiladi.

Moliyaviy xavfsizlikni baholashning muhim yo'nalishlaridan biri sug'urta kompaniyasining kapital yetarliligini aniqlashdir. Kapital sug'urta majburiyatlarini qoplashda himoya yostig'i vazifasini bajaradi. Shuning uchun ustav kapitali hajmi, o'z mablag'lari ulushi, to'lovga qobiliyatlilik marjasi va solvency ko'rsatkichlari asosiy mezonlar sifatida qaraladi. Uslubiy yondashuvlarda minimal kapital talablari, riskka asoslangan kapital modeli (Risk-Based Capital) hamda stress-testlar qo'llanilishi samarali hisoblanadi. Bu usullar kutilmagan zararlar sharoitida kompaniyaning barqarorligini prognoz qilish imkonini beradi.

Likvidlikni baholash ham moliyaviy xavfsizlikning muhim tarkibiy qismidir. Sug'urta kompaniyalari ko'pincha uzoq muddatli majburiyatlarga ega bo'lsa-da, ba'zi holatlarda to'satdan yirik sug'urta hodisalari yuz berishi mumkin. Shuning uchun qisqa muddatli aktivlar va majburiyatlar o'rtasidagi mutanosiblik, joriy likvidlik koeffitsienti, tezkor likvidlik darajasi kabi ko'rsatkichlarni muntazam monitoring qilish talab etiladi. Uslubiy jihatdan aktivlar va passivlarni boshqarish (ALM – Asset Liability Management) mexanizmini qo'llash sug'urta kompaniyasining pul oqimlarini muvozanatlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Sug'urta zaxiralari moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Texnik zaxiralar, ya'ni da'vo qilingan, ammo to'lanmagan zararlar zaxirasi, kelgusidagi majburiyatlar zaxirasi hamda premyalar zaxirasi to'g'ri shakllantirilmasa, kompaniya to'lovga qobiliyatsizlik xavfiga duch keladi. Shu bois aktuariy hisob-kitoblariga asoslangan ilmiy metodologiyani qo'llash, ehtimollik nazariyasi va statistik modellar yordamida zararlar dinamikasini prognoz qilish muhimdir. Zaxiralarni yetarlicha baholash sug'urta portfelining haqiqiy risk darajasini aks ettiradi.

Moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda risk-menejment tizimining o'rni alohida. Sug'urta faoliyati yuqori noaniqlik sharoitida amalga oshirilgani sababli sug'urta, investitsiya, kredit, operatsion va bozor risklarini aniqlash, baholash va boshqarish usullari joriy etilishi zarur. Uslubiy jihatdan risklarni identifikatsiya qilish, kvantifikatsiya qilish, limitlash va hedjlash bosqichlarini o'z ichiga olgan integratsiyalashgan risk-menejment tizimi qo'llaniladi. Reasug'urta mexanizmi esa risklarni qayta taqsimlash orqali yirik yo'qotishlar ehtimolini kamaytiradi va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi.

Investitsion faoliyat sug'urta kompaniyalarining daromad manbai sifatida ularning moliyaviy xavfsizligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Sug'urta zaxiralari va vaqtincha bo'sh mablag'larni samarali joylashtirish kompaniya foydasini oshiradi, biroq noto'g'ri investitsion qarorlar katta yo'qotishlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish, risk-daromadlilik nisbatini optimallashtirish, likvid va ishonchli aktivlarga ustuvorlik berish uslubiy jihatdan muhim hisoblanadi. Zamonaviy portfel nazariyasi va stress-testlar investitsiya risklarini kamaytirishga xizmat qiladi.

Sug'urta kompaniyalari moliyaviy xavfsizligini baholashda integral ko'rsatkichlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Bunda rentabellik, to'lovga qobiliyatlilik, likvidlik, kapital yetarliligi, zaxiralar sifati va risk darajasi kabi ko'rsatkichlar yagona indeksga birlashtiriladi. Kompleks baholash usuli kompaniyaning umumiy moliyaviy holatini tizimli ravishda aks ettiradi va boshqaruv qarorlarini qabul qilishni yengillashtiradi. Reyting baholash, skoring tizimlari hamda ekonometrik modellar bu borada keng qo'llanilishi mumkin.

Davlat tomonidan tartibga solish ham sug'urta kompaniyalarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Prudensial nazorat, minimal kapital talablari, majburiy zaxiralar, hisobot standartlari va audit tizimi sug'urta bozorida intizomni ta'minlaydi. Regulyatorning samarali nazorati moliyaviy firibgarlik va to'lovga qobiliyatsizlik holatlarining oldini oladi, iste'molchilar ishonchini oshiradi. Shu bilan birga, ortiqcha ma'muriy cheklovlar bozor rivojlanishini sekinlashtirishi mumkinligi sababli tartibga solish va erkinlik o'rtasida muvozanatni saqlash muhimdir.

Raqamlashtirish jarayonlari ham moliyaviy xavfsizlikka yangi imkoniyatlar va tahdidlarni olib kiradi. InsurTech texnologiyalari operatsion samaradorlikni oshiradi, xarajatlarni kamaytiradi va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilaydi. Biroq kiberxavfsizlik risklari, ma'lumotlar yo'qolishi yoki firibgarlik holatlari moliyaviy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun axborot xavfsizligi tizimlarini kuchaytirish, raqamli risklarni boshqarish mexanizmlarini joriy etish uslubiy yondashuvlarning ajralmas qismiga aylanishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, sug'urta kompaniyalarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlash ko'p qirrali va tizimli jarayon bo'lib, kapital yetarliligi, likvidlik, sug'urta zaxiralari, risk-menejment, investitsion siyosat va davlat nazorati elementlarining o'zaro uyg'unligini talab etadi. Uslubiy

jihatdan moliyaviy ko'rsatkichlarni kompleks baholash, aktuariy modellar, stress-testlar, integratsiyalashgan risk-menejment va raqamli texnologiyalardan foydalanish sug'urta kompaniyalarining barqarorligini mustahkamlaydi. Mazkur yondashuvlar sug'urta bozorining ishonchliligini oshiradi, investorlar va sug'urtalanuvchilar manfaatlarini himoya qiladi hamda milliy moliya tizimining uzoq muddatli barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Cummins J.D., Weiss M.A. Systemic Risk and the U.S. Insurance Sector. Journal of Risk and Insurance, 2014.
2. Outreville J.F. Theory and Practice of Insurance. Springer, 2013.
3. Harrington S., Niehaus G. Risk Management and Insurance. McGraw-Hill Education, 2017.
4. Rejda G., McNamara M. Principles of Risk Management and Insurance. Pearson, 2021.
5. Vaughan E., Vaughan T. Fundamentals of Risk and Insurance. Wiley, 2018.
6. Skipper H., Kwon W. Risk Management and Insurance: Perspectives in a Global Economy. Blackwell Publishing, 2007.